

Рудницька О. П., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри права та публічного управління Житомирського державного університету імені Івана Франка, м. Житомир

Консультативні висновки міжнародного суду ООН

Найважливішим інструментом здійснення міжнародного правосуддя, безперечно, є Міжнародний суд ООН (далі – Суд). Юридичний баланс права і справедливості у відносинах держав забезпечується за обставин сумлінного дотримання всіма державами своїх міжнародних зобов'язань незалежно від джерела їх виникнення. У цьому контексті розмежування суперечок на політичні і правові створює передумови для несумлінної поведінки держави щодо виконання прийнятого арбітражного зобов'язання. Однак оспорування юрисдикції суду під приводом неправового характеру спору, крім свого суто приватного значення (оскільки воно стосується діяльності окремої держави), зачіпає права не тільки безпосередньо зацікавлених держав, а й держав світу в цілому.

Суд функціонує відповідно до Статуту, який є невід'ємною частиною Статуту ООН, і зі своїм Регламентом [1]. На Міжнародний Суд ООН покладена подвійна функція:

- 1) розгляд справ, переданих йому державами;
- 2) винесення консультативних висновків з юридичних питань, запитуваних органами ООН та її спеціалізованими установами [1].

За консультативними висновками можуть звертатися тільки органи ООН, уповноважені Статутом ООН або резолюціями Генеральної Асамблеї, зокрема,

власне Генеральна Асамблея, Рада Безпеки та інші органи та спеціалізовані установи ООН такі як ЮНЕСКО, МОП, ВООЗ, МВФ, ФАО та інші. Право міжнародних судових органів давати консультативні висновки з правових питань передбачається в міжнародних договорах про їх заснування і функціонування (статутах).

Генеральна Асамблея і Рада Безпеки ООН за власним рішенням можуть звертатися за консультативними висновками до Суду з будь-якими юридичними питаннями. Інші її органи можуть запитувати їх тільки за рішенням Генеральної Асамблеї з правових питань, які стосуються сфери їх діяльності [2, с. 163].

Інститут консультативних висновків забезпечує виконання міжнародних договірних зобов'язань за допомогою тлумачення і правої кваліфікації певної ситуації. Замість кардинального реформування Суду ООН слід використовувати наявні у нього функціональні можливості, в першу чергу – можливість винесення консультативних висновків. Консультативні висновки Суду не мають обов'язкової сили. Однак, рівень аргументації, використовуваної при винесенні висновків, дозволяє говорити про їх прецедентний характер, високу юридичну цінність і моральний авторитет, що має колосальне значення для функціонування механізму забезпечення виконання зобов'язань за міжнародними договорами. У консультативних висновках Суд може тлумачити норми міжнародного права, статус територій, відповідальність держав, повноваження міжнародних органів тощо.

І хоча такі висновки не мають обов'язкової юридичної сили, і власне кажучи, їх дуже мала кількість (приблизно третина із загального числа справ, розглянутих Судом, доводиться на консультативні рішення). Так, з 1946 року і станом на квітень 2025 року, даний судовий орган ООН виніс 28 консультативних висновків. Ці висновки охоплюють широкий спектр питань міжнародного права, включаючи тлумачення статутів і угод ООН, територіальні спори, питання прав людини та інші важливі аспекти міжнародних відносин.

Останній консультативний висновок був винесений 19 липня 2024 року і стосувався правових наслідків політики та практики Ізраїлю щодо окупованих палестинських територій, включаючи Східний Єрусалим.

Важливо звернути увагу на роль консультативних висновків Суду у розвиток прав та свобод людини. Так, право народів на самовизначення, закріплене статтею 1 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. [3], стало предметом розгляду Судом, зокрема, ним було обґрунтовано у консультативних висновках по Намібії і Західній Сахарі [4] правову природу концепції самовизначення, що посприяло деколонізації цих країн.

Консультативні висновки щодо правомірності застосування ядерної зброї від 1996 року і про правові наслідки правомірності будівництва стіни на окупованій палестинській території 2004 року торкнулися питань міжнародної безпеки [5]. У першому висновку, зокрема, говорилося про відсутність будь-якої конкретної норми звичаєвого права, яка забороняє застосування ядерної зброї. При цьому Суд констатував, що загроза силою або її застосування за допомогою

використання ядерної зброї, що суперечать пункту 4 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй і не відповідають всім вимогам статті 51, є незаконними.

Питання, за якими запитується консультативний висновок, мають бути подані в письмовій заяві, яка має включати точний виклад питання щодо якого необхідно дати висновок. До заяви мають бути додані всі документи, які можуть допомогти у роз'ясненні питання. Суд може відмови заявнику у винесенні відповідного висновку, якщо прохання, яке міститься у заяві виходить за межі повноважень органу, що подав запит.

Процедура складення консультативного висновку схожа на судовий процес. І хоча це не спір між державами, немає спору про право, Суд проводить слухання. Консультативний висновок складається в ході таких же закритих обговорень, що і обговорення під час розгляду суперечок, і ділиться на такі ж частини: резюме ходу обговорень, аргументація Суду і пункт резолютивної частини. В середньому вони дещо коротші (приблизно 30 сторінок на кожній мові). До них можуть додаватися заяви і окремі або особливі думки. Консультативний висновок оголошується на відкритому засіданні в Великому залі правосуддя в Палаці миру. Держави, міжнародні організації та зацікавлені сторони можуть подавати письмові заяви [5].

Одна підписана і скріплена печаткою копія кожного укладення зберігається в архівах Суду, а друга повідомляється Генеральному секретарю ООН; якщо прохання виходить від будь-якого іншого органу, третя підписана і скріплена печаткою копія направляється його директору або генеральному секретарю [6].

Як вже зазначалося вище, консультативні висновки Суду не мають обов'язкової сили, а тому запитувач (орган або спеціалізована установа ООН) вільні виконати чи не виконати положення консультативного рішення. Проте аналізуючи практику можна зробити висновок, що заявники, які запитують консультативний висновок у більшості випадків їх дотримуються [6].

Отже, практика Міжнародного суду ООН підтверджує превентивну роль інституту консультативних висновків при виконанні зобов'язань за міжнародними договорами тощо. Консультативні висновки Суду ООН мають важливе значення для розвитку міжнародного права та можуть впливати на міжнародну практику, хоча й не є обов'язковими для виконання.

Список використаних джерел:

1. Статут Міжнародного Суду ООН 1945 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010.
2. Щокін Ю. В. Особливості практики Міжнародного суду ООН по встановленню локальних звичаїв міжнародного права / Ю. В. Щокін // Від громадянського суспільства – до правової держави: тези доп. IV міжнар. 38 наук.-практ. конф. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. С. 161–163.
3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
4. Western Sahara, Advisory Opinion // I.C.J. Reports. 1975. P. 12-82. URL: <https://www.icj-cij.org/case/61>

5. Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion // I.C.J. Reports. 2004. P. 136-203. URL: <https://www.icj-cij.org/case/131>

6. Галімурка П., Земан І. Правова природа консультативних висновків Міжнародного суду ООН *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. № 47 (2019). Випуск 47. С. 182-191. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/10650/11313>